

УДК 328.185

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.59.43>

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТА ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КОРУПЦІЇ

Ярина Турчин, Роман Онишкевич

*Національний університет «Львівська політехніка»,
Інститут гуманітарних і соціальних наук,
кафедра політології та міжнародних відносин
вул. С. Бандери, 12, 79013, м. Львів, Україна*

У статті розглянуто поняття політичної корупції, а також виокремлено ключові дослідницькі проблеми в процесі вивчення цього складного багатоаспектного явища. У сучасній політичній науці існує чимало дефініцій «політична корупція», проте більшість учених розуміють її як будь-яку транзакцію між суб'єктами приватного та державного секторів, за допомогою якої колективні блага незаконно перетворюються на приватну вигоду; поведінку та дії акторів, які приймають рішення (виборці, політики, бюрократи, груп інтересів і тиску) та порушують не лише сучасні закони, а й етичні, релігійні та культурні суспільні норми. На відміну від інших типів, до властивостей політичної корупції належать: притаманна найвищому державному рівню; має політичні наслідки; призводить до неправильного розподілу ресурсів та впливає на спосіб прийняття рішень; маніпулює політичними інститутами та правилами процедури; призводить до інституційного занепаду політичної системи. В умовах посилення кризи ліберально-демократичного світоустрою, політичного популізму та авторитарних тенденцій, то питання вивчення політичної корупції актуалізується з метою запобігання та поширення цього деструктивного явища. Складність дослідження політичної корупції пояснюється низкою причин, як-от: відсутністю уніфікованого визначення «політичної корупції»; 3) вирізненням політичної корупції від інших видів (найперше адміністративної); 3) латентністю політичної корупції; 4) обмеженістю достовірних даних; 5) необхідністю усестороннього аналізу як формальної правової бази, так моральних, нормативних, етичних критерії. Хоча вивчення корупції в принципі не відрізняються від інших проблемно-орієнтованих соціальних досліджень, але потребує застосування широкого спектру методів, позаяк це явище є не лише політичним, а й соціальним. При дослідженні політичної корупції оптимальним є застосування неінституційного підходу та методологічної триангуляції.

Ключові слова: корупція, політична корупція, норми, причини та наслідки корупції, зловживання владою, політична система, формальні та неформальні інститути, методи, підходи, дослідження.

У сучасному світі корупція є глобальним, складним і деструктивним явищем, яке спотворює моральний стан будь-якого суспільства, підриває демократію, руйнує верховенство права та порушує соціально-економічні права бідних і незахищених груп населення [1]. У країнах, охоплених кризами в економічному, інституційному та ширшому соціально-політичному секторах спостерігається явище системної корупції. Найперше це стосується слаборозвинутих країн, автократій, держав з низькою ефективністю уряду та верховенства права [2]. Хоча тут існують антикорупційні нормативно-правова база та формальні інститути, але їх застосування на практиці часто порушується через дію неформальних правил, які мають пріоритетність над формальними [3].

Питання вироблення ефективної політики запобігання та боротьби з корупцією було та залишається актуальним для України. Фактично, кожен президент у своїх політичних

програмах фокусувався на цій проблемі, а одним із перших антикорупційних нормативно-правових актів став Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 року. Загалом українське антикорупційне законодавство пройшло три етапи свого розвитку: початковий (1991–2011 рр.), перехідний (2011–2014 рр.), реформаторський (з 2014 до сьогодні) [4]. Попри те показники корупції в державі залишалися високими, у тому числі політичної, що привело до масових громадських протестів – Помаранчевої революції у 2004 році та Революції Гідності у 2014 році, які мали наслідком зміну влади в державі. Саме після повалення режиму В. Януковича розпочався новий етап політичних реформ в Україні, де питання запобігання та протидії корупції (у тому числі на найвищому політичному рівні) перебувало у фокусі підвищеної уваги громадськості та міжнародних партнерів.

Важливість вироблення ефективної антикорупційної політики посилилася й новими загрозами, спровокованими військовою агресією рф. Адже в таких реаліях, то ігнорування боротьби з політичною корупцією та її причинами вже в короткостроковій перспективі може призвести до розбалансування системи державного управління, а в дальшій – існування України як незалежної та демократичної держави загалом. Однак проблема корупції не лише не зникла з суспільного порядку денного, а й надалі є однією з ключових для більшості українських громадян. Так, за даними національного опитування Info Sapiens (2023 рік), саме корупція посіла друге місце з-поміж найсерйозніших проблем України після збройної агресії рф. Це зазначають як представники бізнесу (73%), так і пересічні громадяни (72%). З-поміж усіх типів найбільшим викликом респонденти визначили політичну корупцію на найвищому рівні (93,2% назвали корупцію в уряді чи парламенті серйозною або дуже серйозною проблемою) [5]. Суголосною тут є думка Г. Зеленько про те, що в Україні все ще значну роль відіграють неформальні інститути, які є своєрідними групами вето та саботують позитивні зміни (тіньовий сектор економіки, корупція, непотизм та ін.), деформуючи сутність формальної демократичної системи [6, с. 33]. Важливого значення тут набуває потреба сформувати ефективну стратегію боротьби з політичною корупцією, закріпивши в ній чітке визначення цієї дефініції, яке станом на сьогодні відсутнє в нормативно-правовій базі України, а також її види, прояви тощо.

За сферами соціального буття виділяють побутову, ділову та політичну корупцію [7, с. 6-11]. Наукові дослідження власне політичної корупції розпочалися лише у ХХ столітті, коли почастішали випадки схвалення політичних рішень взамін на певні вигоди для високопосадовців. Істотний внесок у розробку теорії політичної корупції зробили зарубіжні дослідники, а саме: І. Амундсен, А. Гейденгаймер, М. Джонстон, В. Ле Вайн, Р. К. Брукс, К. Фрідерік, К. Балачандрудру, П. Марк, Д. Скотт, М. Кітсінг, С. Коткін, Д. А. Міллер, Д. Л. Ньюелл, Дж. Най, С. Роуз-Аккерман, Г. Хелмке, М. Філл, П. М. Хейвуд та ін. Цю проблематику вивчають й українські науковці, як-от: О. Базалук, В. Беглиця, Л. Березинський, Б. Бондаренко, А. Боровик, К. Давиденко, Д. Корецька-Шукевіч, Г. Кохан, І. Кушнар'єв, М. Мельник, С. Невмержицький, О. Нестеренко, В. Нонік, Р. Радецький, А. Титко, В. Трепак та ін. Слід підкреслити, що на сьогодні існує чимало визначень політичної корупції, що зумовлено як здатністю цього явища адаптуватися до нових умов і змінюватися, так і особливостями політичних режимів, культурних традицій тощо тих чи тих країн. Явище політичної корупції є латентним, що також утруднює його дослідження. Метою статті є розкрити зміст основних теоретичних підходів до визначення дефініції «політична корупція», а також виокремити ключові дослідницькі проблеми в процесі вивчення цього складного багатоаспектного явища.

Сучасні дослідники політичної корупції обґрунтовують актуальність її вивчення з різних причин, наприклад, М. Дж. Булл і Дж. Л. Ньюелл з огляду на поширеність та наслідки цього явища. Якщо до 1990-х років чимало політологів проблему політичної корупції розглядали як характерність країн виключно «третього світу», то у випадку ліберальних демократій Європи її вважали маргінальним явищем, яке принципово не впливало на стійкість систем державного управління з усталеними процесуальними нормами. Згодом і ці країни охопили гучні корупційні скандали, пов'язані з посадовцями найвищих державних рівнів (Ф. Гонсалесом, Е. Крессон, Н. Гамільтоном та ін.). Це проявило, що політична корупція не лише присутня в ліберальних демократіях, а й набирає обертів у своєму поширенні. Відтак процесуальні норми вже не трактувалися як ефективні запобіжники корупції, а ліберально-демократичні режими містили інститути, функціонування котрих насправді стимулювало корупцію. Це стало викликом для ліберальних демократій, а дослідники виокремили чотири ключові наслідки корупції, як-от: призупинення виконання нормативно визначених критеріїв для справедливого розподілу ресурсів; нівеляція засад ліберальної демократії найперше, а за нею і довіри громадян до державних установ; стрімке поширення, залучення більшого кола осіб до корупційної діяльності; загроза встановлення системної корупції [8]. Також актуалізувалося питання щодо діагностування причин корупції, адже без їх усунення неможливо провадити ефективну антикорупційну політику.

Попри широкий вжиток не існує уніфікованого визначення терміну «корупція» через складну природу цього явища. Це одне з ключових пояснень, чому не виникла загальна теорія корупції. Українська дослідниця Д. Корецька-Шукевіч виокремлює сім наукових підходів до трактування цього явища, як-от: традиційний – визначає корупцію не стільки як порушення норм права, а сукупності правил поведінки, моралі та етики. У такому випадку не обов'язкова наявність грошової чи будь-якої іншої фінансової вигоди взамін на якусь дію, достатньо щоб шкідливі наслідки були спричинені через зловживання повноваженнями та спрямовані на загальне благо чи суспільну користь. Корупцію в традиційному підході визначають як неодмінного «супутника» політики; модерністський (класичний) передбачає отримання користі, вигоди матеріального світу у грошовій формі або того, що вимірюється у грошовому еквіваленті; економічний (ринково-центристський) трактує корупцію як різновид економічної поведінки, засіб ефективного ведення господарювання, коли певні особи, що наділені владно-управлінськими повноваженнями, не лише обслуговують економіку, а є однією із її частин, отримуючи «власні дивіденди» в економіці; функціональний (ревізіоністський) притаманний для суспільств, що розвиваються, де корупція визначається як інструмент впливу на політичні процеси у державі з недостатніми або недосконалими суспільними відносинами; біхевіористичний (соціально-психологічний) розглядає корупцію як соціально-психологічний феномен, коли вона є сукупністю людських пороків (жадібності, заздрості тощо), викривленою формою контролю власного соціального становища, що супроводжується деморалізацією суспільства та девальвацією моральних цінностей; інституційний (державно-управлінський) підхід визначає корупцію як різновид державно-владних відносин, яким властивий обмін службовими повноваженнями. Натомість політичний підхід розуміє корупцію, як інструмент впливу на політичні процеси у державі, де відсутні (або недієві) демократичні інститути, а політичний режим набуває рис авторитарності [9, с. 166-168].

Концептуалізація корупції в минулому насамперед ґрунтувалася на визначеннях, заснованих на поведінці та класифікованих за критерієм орієнтації на державні установи, ринок або суспільні інтереси [10]. Наприклад, Дж. Най надає визначення корупції,

орієнтоване на державну службу (корупція – це поведінка, яка відхиляється від формальних обов'язків публічної посади через приватні (особисті, родинні, приватні кліки) матеріальні або статусні вигоди; або порушує правила, що забороняють здійснення певних видів приватного впливу); В. Клаверен пропонує визначення корупції, орієнтоване на ринок (корумпований державний службовець розглядає свою державну посаду як бізнес, дохід, який прагне максимізувати); К. Фрідріх зважає на суспільний інтерес (модель корупції існує щоразу, коли посадова особа, якій доручено виконувати певні дії, за допомогою грошової чи іншої винагороди, не передбаченої законом, вчиняє дії на користь того, хто забезпечує винагороду і тим самим завдає шкоди громадськості та її інтересам) [10]. Однак традиційним вважається визначення Світового банку та неурядової організації Transparency International, які розглядають корупцію як використання службового становища для отримання незаконної приватної вигоди. Ширше розуміння корупції зафіксоване в Глобальній програмі боротьби з корупцією під егідою ООН, а саме: зловживання владою з метою отримання приватної вигоди, що охоплює як державний, так і приватний сектори [11].

Подібно існує чимало визначень дефініції «політична корупція». Більшість політологів дотримуються позиції про те, що політична корупція – це будь-яка транзакція між суб'єктами приватного та державного секторів, за допомогою якої колективні блага незаконно перетворюються на приватну вигоду. У більш конкретному трактуванні, політична корупція відбувається на високих рівнях політичної системи та стосується осіб, які безпосередньо приймають політичні рішення [12, р. 3]. Відтак політичну корупцію визначають як зловживання владою в політичних цілях, які є пріоритетними над іншими, а саме: 1) отримання влади; 2) її збереження, зміцнення або розширення повноважень [13]. У ширшому розумінні політична корупція – це поведінка та дії акторів, які приймають рішення (виборці, політики, бюрократи, груп інтересів і тиску) та порушують не лише сучасні закони, а й етичні, релігійні та культурні суспільні норми [14, р. 49].

На думку І. Амундсен, такий тип корупції відрізняється від бюрократичної або побутової, а до її характеристик слід віднести: притаманна найвищому державному рівню; наслідки від таких дій є політичними; призводить не лише до неправильного розподілу ресурсів, але й впливає на спосіб прийняття рішень; маніпулює політичними інститутами та правилами процедури, а отже, впливає на інститути влади та політичну систему, що часто призводить до її інституційного занепаду. Таким чином, підсумовує І. Амундсен, політична корупція є чимось більшим, ніж відхиленням від формальних і писаних правових норм, від професійних етичних кодексів і судових рішень. Політична корупція – це коли управлінці систематично зловживають законами і правилами, обходять, ігноруються або навіть підлаштовують їх під власні інтереси. Також це відхилення від раціонально-правових цінностей і принципів сучасної держави, а основною проблемою тут є слабка підзвітність управлінців перед широкою громадськістю. Зокрема, в авторитарних країнах, правові підстави, відповідно до яких зазвичай оцінюються і засуджуються корупційні практики, є слабкими і, крім того, стають об'єктом відвертих зазіхань з боку правлячої політичної еліти [12, р. 3-4]. Здебільшого політична корупція має конфіденційний характер, а за її наявності демократичні інститути з часом втрачають свою функціональність.

У дослідженні корупції, за підходом Р. Карклінса, важливим є не лише розуміння складності цього явища, а й значні політичні витрати та наслідки від нього. Ці витрати потрібно чітко визначити, бо критика корупції надто часто сприймається як «лицемірне моралізаторство». Позаяк політична корупція ставить під загрозу саму демократію, то дослідник систематизував корупційні практики за критерієм їхньої політичної вартості, а саме: 1. Адміністративна корупція на низькому рівні (підкуп державних службовців

з метою обійти правила; свідомо зарегульованість, заплутаність, дезорганізація; використання ліцензійних та інспекційних повноважень для здирництва); 2. Корисливе вилучення активів посадовцями (неефективне управління та зловживання державними ресурсами; зловживання під час приватизації; зловживання у сфері державних закупівель; кумівство, клієнтизм та «продаж» робочих місць); 3. «Захоплення держави» корумпованими мережами (де-факто поглинання державних установ приватним бізнесом або кримінальними угрупованнями; формування змовницьких мереж для обмеження політичної конкуренції; підрив вільних виборів за допомогою «брудних» фондів, прихованої реклами тощо; зловживання законодавчою владою; корупція судового процесу; зловживання аудиторськими, слідчими та наглядовими повноваженнями; використання компромату для політичного шантажу та примусу; корупція в засобах масової інформації) [15, р. 24].

Політична корупція проявляється в політичній системі в різних формах і способах. На думку І. Кушнарьова, це протиправне фінансування партій; дії, пов'язані зі спотворенням ролі політичних партій як акторів демократичної політичної системи; дії, пов'язані з депутатською етикою, етикою високопосадовців; продаж місць у потенційно прохідній частині виборчого списку партії; підкуп виборців; застосування адміністративного ресурсу; прийняття ключових партійних рішень без широкого обговорення з партійцями; наявність конфлікту інтересів у носіїв службових, представницьких та інших повноважень; патронажна політика; політичний непотизм, кронізм і фаворитизм; непрозоре лобювання; політична корупція в судовому процесі тощо [16, с. 51]. Оптимальною методологією для вивчення політичної корупції І. Кушнарьов вважає неінституціоналізм, що уможливорює не лише широкий розгляд політичної корупції як реальності, а й інституційні механізми та способи її мінімізації. Однак якісне наукове дослідження неможливо провести без застосування теоретико-методологічного синтезу філософського, історичного, політологічного, соціологічного, юридичного аналізу ідеї політичної корупції. А це потребує застосування аксіологічного підходу і компаративного аналізу [16, с. 63, 67].

Чимало фахівців стверджують, що дослідження політичної корупції є складним завданням, а найпершою проблемою для науковців, безумовно, є визначення самої дефініції. Так, Т. Ланкастер і Г. Монтінола виокремлюють щонайменше дві ключові проблеми, які перешкоджають узагальнити пояснення політичної корупції. По-перше, термін «корупція» не піддається чіткій концептуалізації та точному визначенню. По-друге, методологічні «підводні камені» заважають операціоналізації та вимірюванню політичної корупції. Завдання ускладнюється й тим, що поведінка, яка для одних вважається корупцією, для інших може не бути корупцією, бо по суті «корупція» означає відхилення від якогось ідеального чи природного стану. Дослідники корупції мають різні уявлення про те, що це за умова, наприклад, поведінка, яка відхиляється від: 1) суспільного інтересу; 2) правових норм; 3) не лише від писаних правил, а й від публічно схвалених моральних норм. Однак визначення корупції за такими типами відхилень об'єднані спільним недоліком, адже різні суспільства, як правило, мають різні норми, закони, розуміння суспільного інтересу, тому прояви корупційної поведінки будуть різнитися в конкретних випадках. Для тих дослідників, які вивчають відмінності у сприйнятті, нормах чи законах щодо корупції такий недолік не є суттєвим. Але, коли дослідження, продовжують Т. Ланкастер і Г. Монтінола, зорієнтоване на пояснення варіацій в рівнях корупції, вироблення узагальнень про походження та наслідки корупції, то потрібно орієнтуватися на операціональні визначення, що досліджують корупційну поведінку через випадки. Так, політичну корупцію визначають через призму «патримоніалізму» як форму панування адміністративного апарату, члени якого формуються з особисто залежних від правителя осіб. Істотними ознаками патримоніалу

держави є корупційні діяння, а завдання дослідника полягає в тому, щоб визначити, якою мірою вони зберігаються в різних системах управління, використовують ринкові механізми, спотворюють агентські відносини, які є основою демократії. Одночасно, виокремивши шість ключових підходів до визначення корупції, Т. Ланкастер і Г. Монтінола вважають, що кожен із них має свої переваги та недоліки, а дослідник може зупинитися на тому варіанті, котрий є найбільш для нього релевантним. Наступною проблемою в дослідженнях політичної корупції є операціоналізація змінних «рівня корупції». Визначення спостережуваних явищ для виявлення «рівня корупції» включає два кроки: 1) класифікація окремих дій за «рівнем корупції»; 2) вимірювання фактичної поширеності різних видів корупції (наприклад, за допомогою опитувань, письмових документів, газетних публікацій) [17, р. 185-206].

Як слушно зауважує В. Танці, якби корупцію можна було виміряти, то, ймовірно, можна було б викоринити. Хоча прямих способів вимірювання корупції не існує, є кілька непрямих способів отримати інформацію про її поширеність в країні або в установі, зокрема завдяки: повідомлень про корупцію, доступних з опублікованих джерел, включаючи пресу; тематичним дослідженням корумпованих установ (наприклад, поліції, податкової, митниці), але часто вони також є непублічними, внутрішнього користування; анкетному опитуванню [18, р. 22]. Значною мірою політична корупція через свою незаконну або аморальну природу є більш недоступною для наукового дослідження, ніж інші види діяльності людей. Для більшості держав (за винятком тих, де політична корупція є абсолютно неконтрольованою) вона є латентною, а влада приховує та замовчує способи збагачення та зловживання владою. Це унеможливає повномірне застосування статистичних методів для оцінювання кількісних аспектів корупції. Як один із шляхів виходу з такої ситуації, то І. Амундсен пропонує використовувати уяву та новаторські підходи до збору інформації про різні аспекти політичної корупції. Як приклад, дослідниця наводить застосування методу кей-стаді Дж. Раплі в праці «Капіталізм Кот-д'Івуару: африканські підприємці в Кот-д'Івуарі», якому вдалося креативно підійти до ідентифікації івуарійської політичної еліти не лише за формальними ознаками чи володінням приватним бізнесом, але й через визначення клієнтські зв'язків за допомогою аналізу газетних оглядів про похоронні церемонії високопосадовців, де згадувалися прізвища родичів, друзів, покровителів та бізнес-партнерів. Це дозволило Дж. Раплі відобразити ієрархічну мережу з 50 правлячих родин у країні, яку очолив сам президент Кот-д'Івуару [12, р. 28-29].

На думку І. Амундсен, вивчення корупції в принципі не відрізняються від інших проблемно-орієнтованих соціальних досліджень. Але тут варто застосувати ширший спектр методів, аніж систематична перевірка існуючих теорій корупції та вимірювання корупції в різних інституціях та країнах. Зокрема для цього часто використовуються кількісні дослідження для оцінки корупції, як-от: індекс Business International (BI), Міжнародний Country Risk Guide (ICRG), Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Report Index) та Індекс сприйняття корупції Transparency International (TI). Водночас дослідниця застерігає, що вони ґрунтуються на особистих судженнях, сприйнятті та думці певної кількості спостерігачів, а не на статистичних даних. Натомість тематичні дослідження можуть надати чимало інформації про масштаби та характеристики конкретних випадків корупції. Хоча зробити узагальнення на основі тематичних досліджень неможливо, але припущення про характер і розміри корупції, все ж таки можна сформуувати. Таким чином, використання декількох методів соціальних наук (методологічна триангуляція) необхідне для розкриття закономірностей і масштабів корупції [12, р. 27].

З позиції політології, то основна увага при вивченні політичної корупції зосереджується не на її масштабах, а скоріше на її наслідках, коли приватні інтереси отримують сприятливий доступ до політичних відносин чи політичні рішення приймаються за найвищою ціною, а також на її руйнівному впливі на національні економіки. Проте більш важливим завданням є виявлення причин політичної корупції в широкій політичній системі. Сучасні дослідники часто розуміють політичну корупцію як одну з цілеспрямованих стратегій збагачення та посилення влади, які застосовують авторитарні можновладці, зазначає І. Амундсен. При дослідженні власне такого розуміння корупції потребується особлива методологія, яка дозволить розглянути політичну корупцію не як ізольоване явище, а як невід'ємну частину ширшого контексту збагачення авторитарної еліти, використовуючи при цьому метод контекстуальних зв'язків. Наприклад, причиною низького рівня корупції в конкретному авторитарному режимі може бути доступ правлячої еліти до інших засобів збагачення, що робить корупцію менш важливою. І навпаки – причина широкого розповсюдження корупційних практик може бути пов'язана з тим, що інші способи збагачення еліти обмежені [12, р. 27].

У науковій праці «Пояснення політичної корупції: підхід інституційного вибору» М. В. Кольєр зазначає, що рівень корупції в державах тісно пов'язаний з рівнем політичних прав, громадянських свобод, економічної свободи та економічного продукту. Дослідник застосував конструктивізм до вивчення явища політичної корупції, розроблений Н. Онуфом, для вироблення власної моделі інституційного вибору політичної корупції, яка виявляє причинно-наслідкові механізми (соціальні правила). Саме такий підхід, на його думку, дозволяє виробляти соціальні теорії, поєднуючи різноманітні політичні, економічні та культурні фактори, які попередньо здавалися непов'язаними між собою. Йдеться про дезагрегування змінних демократії, економічної свободи та культурних чинників для напрацювання загальної теорії політичної корупції. Кожна держава демонструє різне поєднання соціальних правил, що лежать в основі цих причинних механізмів, а їх поєднання постійно змінюється. Щоб виокремити причини політичної корупції в конкретній державі, дослідник повинен визначити наявність, формальність і силу конкретних політичних і економічних правил, які властиві для державної та приватних сфер, методи розподілу державних ресурсів, рівень відповідальності еліти та масової політичної участі. Крім того, з'ясувати загальні культурні правила держави, щоб визначити її ймовірні форми правління (гегемонія, ієрархія чи гетерономія) і таким чином узагальнити, наскільки некорумпованою може стати держава [10].

Хоча корупція існує в кожній політичній системі та багато її проявів є однаковими в цілому світі, проте, на думку Р. Карклінса, особливого підходу потребує вивчення цього явища в державах посткомуністичного простору, де його окремі підтипи є інституціоналізованими. Поряд з дрібними порушеннями, тут сформувалася масштабна корупція, яку дослідник трактує як здійснення незаконного впливу на політичні рішення, ухвалені на найвищому рівні державної влади. Вивчаючи корупцію в таких країнах, варто застосувати підхід Р. Клітгаарда, де корупція як явище ґрунтується на наявності симбіозу монополії та дискреції з одночасною відсутністю підзвітності. Позаяк комуністичні режими характеризувалися всіма видами монополії (політичною, економічною та соціальною), то в дослідженні корупції посткомуністичних держав варто з'ясувати якою мірою чиновники зберігають монополію на прийняття рішень або надання державних послуг, скільки вони мають свободи у діях, і наскільки вони підзвітні. У цьому контексті також важливо розглянути ефективність системи розподілу влади, забезпечення контролю, нагляду та прозорості. Подібно й Д. Скотт стверджує, що слід з'ясувати як корупція впливає на розподіл влади

в політичній системі, вироблення офіційних урядових політик, а також характер і склад політичної еліти в часовій динаміці [15].

Отож явище політичної корупції є складним для вивчення з огляду на низку причин, а саме через: 1) відсутність уніфікованого визначення «політичної корупції». Найчастіше її розуміють як зловживання владою в політичних цілях (отримання влади; її збереження, зміцнення або розширення повноважень), які є пріоритетними над іншими; це поведінка та дії акторів, які приймають рішення (виборці, політики, бюрократи, груп інтересів і тиску) та порушують не лише сучасні закони, а й етичні, релігійні та культурні суспільні норми. Проблемою для дослідника є те, що не існує єдиної світової «еталонної суспільної норми», вона різниться між країнами/регіонами з ряду причин (традиції, історія, тип політичного режиму тощо); 2) складність відокремлення політичної корупції від інших видів (найперше адміністративної); 3) латентність політичної корупції, адже такі практики часто приховуються, що унеможливує повномірне застосування статистичних методів для оцінювання кількісних аспектів корупції (наприклад, підкуп, тиск політиків на судову систему та ін.); 4) брак достовірних даних, тому дослідники часто використовують різноманітні індекси корупції, які ґрунтуються не на офіційній статистиці, а на особистих судженнях, сприйнятті та думці обмеженої кількості спостерігачів. Тому варто опрацьовувати й тематичні дослідження, які дозволять виробити припущення про масштаби та характеристики конкретних випадків корупції; 5) політична заангажованість (оскільки корупція часто розуміється частиною політичної системи, то різні групи можуть маніпулювати фактами або висвітлювати проблему таким чином, щоб це відповідало їхнім цілям); 6) тут недостатньо проаналізувати лише формальну правову базу тої чи тої держави, статистичні дані, а важливо також врахувати моральні, нормативні, етичні критерії. Не менш важливим є вибір підходу до вивчення політичної корупції, яка, фактично, є результатом дій неформальних інститутів політичної системи. Оптимальним є підхід за І. Кушнар'ювим щодо застосування неоніституціоналізму для розкриття зв'язків між формальними та неформальними інститутами, але з одночасним застосуванням різних методів соціальних наук, методологічної триангуляції, необхідних для комплексного аналізу ідеї політичної корупції – її причин, стану та наслідків, що актуалізується в умовах поширення політичного популізму та посилення авторитарних тенденцій.

Список використаної літератури

1. Лімська декларація: VIII Міжнародна конференція по боротьбі з корупцією Ліма, Перу, 7-11 вересня 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_090#Text (дата звернення: 19.01.2025).
2. Gründler K., Potrafke N. Corruption and Economic Growth: New Empirical Evidence: Working Paper. Munich: Institute – Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich, 2019. URL: <https://www.ifo.de/DocDL/wp-2019-309-gruendler-potrafke-corruption-growth.pdf> (date of access: 22.01.2025).
3. Gwartney J., Hall J., Lawson R. Economic Freedom of the World: 2010: Annual Report. Canada: The Fraser Institute, 2010. URL: <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2010.pdf> (date of access: 10.01.2025).
4. Вікторчук М. В., Полюхович М. М. Становлення та розвиток антикорупційного законодавства в Україні. *Вісник ЛННІ ім. Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 4(104) URL: <https://luhbuletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/150/143> (дата звернення: 10.01.2025).
5. Савчук Д., Шуренкова А. Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність: звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ, 2023. URL: <https://surl.li/tescde> (дата звернення: 07.01.2025).

6. Пастки інституційної спроможності у системі державної влади в Україні: аналітична доповідь / Г. Зеленько та ін.; за ред. Г. Зеленько. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 64 с.
7. Аніщенко М.А. Поняття, ознаки та види корупції як негативного соціального явища. *Держава та регіони*. 2020. № 1 URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2020/3.pdf (дата звернення: 10.01.2025).
8. Newell J. L., Bull M. J. Definitions of political corruption, and why study corruption in M. J. Bull and J. L. Newell (eds), *Corruption in Contemporary Politics*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003 URL: <https://manchesteruniversitypress.co.uk/wp-content/uploads/2018/08/corruption.pdf> (date of access: 03.01.2025).
9. Корецька-Шукевич Д. Аналіз теоретичних підходів до наукового розуміння явища корупції. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. URL: <http://uran.oridu.odessa.ua/article/view/237233> (date of access: 03.01.2025).
10. Collier W. M. Explaining Political Corruption: An Institutional-Choice Approach. *Crime, Law and Social Change*. 2002. Volume 38. P. 1–32. (date of access: 10.01.2025).
11. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Economic and Social Committee – On a comprehensive EU policy against corruption. URL: EUR-Lex – 52003DC0317 – EN – EUR-Lex (date of access: 02.01.2025).
12. Amundsen I. Political Corruption: An Introduction to the Issues: Chr. Michelsen Institute, 1999. 39 p. URL: <https://www.cmi.no/publications/file/1040-political-coiTuption.pdf> (date of access: 13.01.2025).
13. Мельник М. Політична корупція: сутність, чинники, засоби протидії. *Українське юридичне товариство*: веб-сайт. URL: <https://justice.org.ua/politika-i-pravo-podiji-fakti-komentari/politichna-koruptsiya-sutnist-chinniki-zasobi-protidiji> (дата звернення: 19.01.2025).
14. Aktan C. C. Political Corruption: an Introductory Study on Terminology and Typology. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*. 2015. Vol 7. No 1. P. 47 – 66. URL: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/332287> (date of access: 19.01.2025).
15. Karklins R. Typology of Post-Communist Corruption. *Problems of PostCommunism*. 2002. Vol. 49. № 4. P. 22–32. URL: https://providus.lv/article_files/1895/original/03Karklins.pdf (date of access: 19.01.2025).
16. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Видавництво «Юридична думка», 2018. 408 с.
17. Lancaster, T., & Montinola, G. Toward a methodology for the comparative study of corruption. *Crime, Law, & Social Change*. 1997. Vol 27. Kluwer Academic Publishers: Printed in the Netherlands. P. 185-206. URL: <https://www.proquest.com/docview/1308102935?sourcetype=Scholarly%20Journals> (date of access: 19.01.2025).
18. TANZI V. Corruption Around the World Causes, Consequences, Scope, and Cures: International Monetary Fund, 1998. 39 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9863.pdf> (date of access: 19.01.2025).

MAIN APPROACHES TO UNDERSTANDING AND STUDYING POLITICAL CORRUPTION

Yaryna Turchyn, Roman Onyshkevych

Lviv Polytechnic National University,

Institute of the Humanities and Social Sciences,

Department of Political Sciences and International Relations

Stepana Bandery St, 12, 79000, Lviv, Ukraine

The article examines the concept of political corruption and identifies key research issues in studying this complex multidimensional phenomenon. In modern political science, there are many definitions of “political corruption”, but most scholars understand it as any transaction between private and public sector actors through which collective goods are illegally converted into private gain; behavior and actions of decision-making actors (voters, politicians, bureaucrats, interest groups and pressure groups) that violate not only modern laws but also ethical, religious and cultural social norms. Unlike other types of corruption, the characteristics of political corruption include: it is inherent in the highest level of government; it has political consequences; it leads to misallocation of resources and influences the way decisions are made; it manipulates political institutions and rules of procedure; and it leads to the institutional decline of the political system. In the context of the growing crisis of the liberal democratic world order, political populism, and authoritarian tendencies, the issue of studying political corruption is becoming more relevant to prevent and spread this destructive phenomenon. The complexity of the study of political corruption is explained by several reasons, such as the lack of a unified definition of “political corruption”; 3) distinguishing political corruption from other types (primarily administrative corruption); 3) latency of political corruption; 4) limited reliable data; 5) the need for a comprehensive analysis of both the formal legal framework and moral, normative, and ethical criteria. Although the study of corruption does not differ in principle from other problem-oriented social research, it requires a wide range of methods, since this phenomenon is political and social. When studying political corruption, it is optimal to use the neo-institutional approach and methodological triangulation.

Key words: corruption, political corruption, norms, causes and consequences of corruption, abuse of power, political system, formal and informal institutions, methods, approaches, research.